

טענת "משטה אני בך" והצורך בטענה

בשיטת הרמב"ם

ר' דוד סבתו

פתיחה

אחד הדיונים הבסיסיים בדיני טוען ונטען הוא נושא הטענה. המילים טוען ונטען מגדירות בעצמן שיש צורך שכל אחד מהצדדים יטען טענה. כאן נעסוק במקור לדין זה. הראיה החזקה ביותר בדיני תורה היא הודאת בעל דין: 'הודאת בעל דין כמאה עדים' (תוספתא בבא מציעא א, י). אולם, במספר מקומות בגמרא מובא שבמקרים מסוימים ישנה הודאה שאינה מחייבת את המודה, כאשר המשותף להם הוא, שבעל הדין לא הודה במטרה לספר את האמת אלא מסיבות אחרות. טענות אלו הן: טענת "משטה אני בך" וטענת השבעה (אדם שמודה שחייב כדי שלא יחשבו שהוא עשיר¹).
במשנה מבואר:

כיצד בודקים את העדים? [...] אם אמר, הוא אמר לי שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו – לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז.

(סנהדרין כט, א)

מבואר במשנה, שעד היודע את עדותו בטענת "הוא אמר לי", לא אמר כלום. הגמרא מסבירה שהבעיה היא, שהאמירה של בעל הדין לא נאמרה כדי להודות בחוב. בגמרא (סנהדרין כט, א-ב) מובאים שני הסברים מדוע בעל הדין הודה, אם הוא באמת לא חייב:

- א. טענת 'השטאה' – "משטה אני בך" – דהיינו שההודאה לא נאמרה ברצינות.
- ב. טענת 'השבעה' – "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו" – דהיינו שבעל הדין הודה, כדי שלא יחשבו שהוא עשיר.

¹ 'השבעה' – מלשון שובע, "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו" – ייתכן ואדם יודה כדי שלא ייראה שבע ממנו.

אם נדקדק בלשון המשנה, נראה שהמשנה מדגישה שבמקרה זה: "לא אמר כלום", דהיינו שאין משמעות לאמירת העד, ועדותו לא מועילה לדיון בשום צד. לעומת זאת, הגמרא בהמשך העמוד פוסקת שבמקרה שבעל הדין לא טוען "משטה אני כך" – "לא טענינן ליה", ומתחייב לשלם. משמע שיש משמעות לעדותו של העד, כשמעיד: "הוא אמר לי"!

א. שיטות הראשונים

בעל המאור (שם ז, ב) מתקשה בשאלה זו, ומסביר שמדובר במשנה, כשלא הודה כתשובה לטענת התובע, אלא הודה מעצמו, וכפי שמובא בגמרא באותה סוגייה "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו", דהיינו שייחכן שהודה כדי שלא יחשבו שהוא עשיר. מכאן למד בעל המאור שטענת 'השבעה', בניגוד לטענת 'השטאה', גם אם בעל הדין לא טען – טוענים לו, ולכן במקרה זה אכן אין משמעות לעדות העד ו"לא אמר כלום"².

שיטה זו, ש"טענינן בטענת השבעה", היא השיטה הרווחת ברוב הראשונים להלכה³, ונראה שיסבירו לשיטתם את המשנה כהסבר בעל המאור, שמדובר כשהודה מעצמו וממילא טוענים לו שלא התכוון להודות ואין משמעות לעדות העד.

לפני שנעבור לדעת הרמב"ם, נעיר הערה קצרה בהסבר המושג 'טענינן' בסוגייה זו. התוספות בסוגייה (סנהדרין כט, ב ד"ה כך אדם עשוי) מחדשים ומוכיחים מהגמרא במסכת בבא בתרא (קעה, א) שלירשים דוקא טוענים טענת 'השטאה' ורק לבעל הדין עצמו לא טוענים. בפשטות, אם ניתן לטעון ליורשים משמע שהם מוגדרים כמוחזקים בנכס גם ללא טענותיהם ולכן יש לבית דין רשות לנמק את המוחזקות שלהם בנכס⁴. אך אם כך יש לשאול מדוע לא טוענים לבעל הדין עצמו? והרי הוא מוחזק גם ללא טענה זו! נראה שיש להסביר בשיטה זו שכאשר בעל הדין נמצא בבית דין ובכל זאת לא טוען חושדים בו ומחזיקים שהייתה הודאה אמיתית ולכן מחייבים אותו לשלם. לעומת זאת כאשר מדובר ביורשים, הרי שהעובדה שהם לא טוענים אינה מחשידה אותם, ולכן טוענים להם וזוכים גם ללא טענה⁵.

² משום כך מסביר בעל המאור שהוכחת הגמרא שיש צורך ב'אתם עדי' היא מהמשך המשנה "עד שיאמר בפנינו" (בדומה לפירוש רש"י) ומכאן מחדש שהודאה בפני עד אחד אינה הודאה. הרמב"ן (כפי שמסביר הנמוקי יוסף) מסביר שההוכחה היא מכך שכתוב "בפנינו הודה" ולא "שמענו שהודה".

³ רא"ש סנהדרין ג, כה; מרדכי סנהדרין תשו; טור חושן משפט לב; שולחן ערוך חושן משפט פא, כא בשם יש אומרים.

⁴ כן מפורש בשו"ת ר"י מיגאש סימן קכא ובריטב"א בבא בתרא כג, א וכן הביא הש"ך להלכה בסימן עב, קמב.

⁵ על פי ההסבר שיוכח בדעת הרמב"ם להלן נראה שהדברים מיושבים באופן אחר.

טענת "משטה אני בך" והצורך בטענה בשיטת הרמב"ם

ב. שיטת הרמב"ם

אף על פי שהמטמין עדים אינה עדות, וכן המודה מעצמו ועדים שומעין אותו, וכן האומר לחבירו בפני עדים מנה לי בידך ואמר לו הין, כל אלו הדברים וכיוצא בהן כשיבואו לבית דין אומריין לנתבע, למה לא תתן מה שיש לו אצלך, אמר, אין לו אצלי כלום, אומריין לו, והלא אמרת בפני אלו כך וכך, או אתה הודיתה מעצמך, אם עמד ושילם, הרי מוטב, ואם לא טען, אין טוענין לו. אבל אם טען ואמר, משטה הייתי בו, או לא היו דברים מעולם, או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי, פטור, ונשבע הסת, כמו שביארנו:

(רמב"ם טוען ונטען ו, ח)

הרמב"ם, בניגוד לשאר הראשונים שהובאו לעיל, פוסק שגם טענת 'השבעה' לא טוענים לבעל הדין אם הוא לא טוען בעצמו. לשיטת הרמב"ם חוזרת השאלה בביאור דברי המשנה, מדוע עד שהעיד בלשון "הוא אמר לי" "לא אמר כלום"? והרי אם בעל הדין לא יטעון טענה נגדית, בית דין לא יטען לו, והוא יתחייב לשלם על פי עדות העד! נראה שהרמב"ם הביין אחרת את הסוגייה. בכדי להביין את שיטת הרמב"ם נעיין תחילה בהלכה א באותו פרק, שם מחדש הרמב"ם חידוש גדול:

בעלי דינין שבאו לבית דין, טען האחד ואמר, מנה יש לי אצל זה שהלויתיהו או שהפקדתי אצלו או שגזל ממני או שיש לי אצלו בשכרי, וכן כל כיוצא בזה, והשיב הנטען ואמר, איני חייב לך כלום, או אין לך בידי כלום, או שקר הוא טוען, אין זו תשובה נכונה:

אלא אומריין בית דין לנטען, השב על טענתו ופרש התשובה כמו שפירש זה טענתו, ואמור אם לויתה ממנו או לא לויתה, הפקיד אצלך או לא הפקיד, גזלתו או לא גזלתו, שכרתה אותו או לא שכרתה, וכן בשאר הטענות [...].

(רמב"ם טוען ונטען ו, א)

הרמב"ם בתחילת פרק ו מחדש שכשאדם תובע את חברו הוא חייב לענות לו על טענתו. מפרשי הרמב"ם התקשו במציאת מקור לדברי הרמב"ם (עיין מגיד משנה שהביא מקור

מדיני עדות⁶, בסמ"ג (עשין צה) משמע שזו תקנת גאונים ודוחק). בפשטות מדברי הרמב"ם משמע שאם בכל זאת הנתבע לא עונה לטענת התובע מחייבים אותו לשלם (אף שמהרמ"א עה, א לא משמע כך⁷). נראה שזהו המפתח להבנת הרמב"ם את סוגיית השטאה וייתכן שמכאן גם מקור החידוש שלו.

בסוף פרק ו הרמב"ם מביא את הדין של השטאה והשבעה:

ולא עוד אלא אפילו הטמין לו עדים אחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לי הן רצונך שיעידו בך פלוני ופלוני אמר לו לא שמא תכפני בדין למחר ואין לי מה אתן לך ולמחר תבעו בדין באלו העדים, בין שטען ואמר משטה הייתי בו בין שאמר לא היו דברים מעולם הרי זה נשבע היסת ונפטר, שאין כאן עדות עד שיאמר הלוא אתם עדי או יאמר המלוה בפני הלוא וישתוק הלוא אבל בעדות הזה לא הוחזק כפרן [...] שהאדם עשוי להראות עצמו שאינו בעל ממון ושלא הניח בניו בעלי ממון וכל כיוצא בדברים אלו.

(רמב"ם טוען ונטען ו, ז)

הרמב"ם מתנסח כאן באופן כללי "שאיין כאן עדות" ומביא לכך את כל הסיבות השונות. נראה מדבריו שללא קשר לטענות הנתבע "אין כאן עדות", ומכיוון שאין כאן עדות נאמן בטענתו. וכן בהלכה הבאה:

אף על פי שהטמין עדים אינה עדות, וכן המודה מעצמו ועדים שומעין אותו, וכן האומר לחבירו בפני עדים מנה לי בידך ואמר לו הין, כל אלו הדברים וכיוצא בהן כשיבואו לבית דין אומרין לנתבע, למה לא תתן מה שיש לו אצלך, אמר, אין לו אצלי כלום, אומרין לו, והלא אמרת בפני אלו כך וכך, או אתה הודית מעצמך, אם עמד ושלם, הרי מוטב, ואם לא טען, אין טוענין לו. אבל אם טען ואמר, משטה הייתי בו, או לא היו דברים מעולם, או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי, פטור, ונשבע הסת, כמו שביארנו:

(רמב"ם טוען ונטען ו, ח)

גם כאן חוזר הרמב"ם על הניסוח הכללי "אינה עדות".

⁶המגיד משנה מביא כמקור לדברי הרמב"ם את אותה משנה בסנהדרין (כט, א) – מכך ששואלים את העדים "אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה" כל שכן ששואלים את בעלי הדין.

⁷הרמ"א פוסק שאם לא ברר דבריו, אם נראה לדיין שיש רמאות בדבריו, יפסיד, ואם נראה לדיין שאינו יכול לברר דבריו אין מחייבים אותו. הרמ"א לא התייחס למקרה האמצעי, כאשר לא נראה שיש רמאות אך הוא אינו רוצה לברר אף שיכול, אבל משמע מדבריו שרק משום חשש רמאות מחייבים אותו.

טענת "משטה אני בך" והצורך בטענה בשיטת הרמב"ם

היה אפשר לפרש שכוונת הרמב"ם, שאין משמעות לעדות, רק בתנאי שבעל הדין טוען אחת מהטענות (משטה, שלא להשביע או לא היו דברים מעולם), אך אם לא טוען אחת מטענות אלו, ממילא מניחים שהייתה הודאה וחייב לשלם מכוח העדות על ההודאה. אך נראה יותר מלשון הרמב"ם, שהבין, שלאחר שהגמרא חידשה את טענת השטאה והשבעה ממילא אין שום משמעות לעדותו של העד! אין הבדל בין המצב המשפטי לאחר עדותו למצב לפני עדותו. אלא שיש לשאול, אם העדות חסרת משמעות, מדוע יש צורך שיטען? ומשמע שאם לא טוען חייב לשלם! גם כאן הניסוח של הרמב"ם קצת משונה – "אם עמד ושילם – מוטב". נראה שהכוונה היא, שהמצב שלו הוא בדיוק כמו בהלכה א – אכן "אין כאן עדות", אך הנתבע חייב להשיב לטענת התובע. הוא חייב להסביר מדוע הוא פטור מלשלם. כל הסבר יתקבל, בין טענת השטאה בין טענת השבעה ובין טענת לא היו דברים מעולם, אך הוא חייב להסביר. ייתכן, אולי, שמקורם של דברי הרמב"ם בהלכה א הוא מסוגייה זו.

מעתה מתורצת הקושייה שהקשינו על שיטת הרמב"ם מלשון המשנה (שהרמב"ם העתיק בהלכות עדות יז, ב) שאם אמר העד "הוא אמר לי" לא אמר כלום, משום שבאמת העדות חסרת משמעות, החיוב לטעון אינו בגלל עדות העד, אלא בגלל טענת בעל הדין. נעיינן כעת בהלכה א: הרמב"ם אומר שעל הנתבע להשיב לטענת התובע. מה קורה אם הוא מסרב להשיב? כאמור לעיל, בפשטות נראה שחייב לשלם. מדוע? ניתן היה לומר, שמכיוון שהוא מסרב להשיב, הוא נעשה חשוד בעינינו, ולכן הוא מאבד את המוחזקות שלו. אולם הרמב"ם בהמשך הלכה א כותב טעם אחר:

ומפני מה אין מקבלין ממנו תשובה זו, שמא טועה הוא בדעתו ויבוא להישבע על שקר, שהרי אפשר שהלוהו כמו שטען, והחזיר זה את החוב לבנו או לאשתו, או שנתן לו מתנה כנגד החוב וידמה בדעתו שנפטר מן החוב:

לפיכך אומרין לו, היאך תאמר איני חייב כלום, שמא אתה מתחייב מן הדין לשלם ואין אתה יודע, אלא הודיע לדיינין פירוש הדברים והם יודיעוך אם אתה חייב או אין אתה חייב. ואפילו היה חכם גדול, אומרין לו, אין לך הפסד שתשיב על טענתו ותודיעו כיצד אין אתה חייב לו, מפני שלא היו דברים מעולם, או מפני שהיו והחזרתה לו, שהרי אנו דנין במתוך שיכול לומר בכל מקום:

מדברי הרמב"ם נראה, שהחשש שמא הנתבע משקר בטענתו שאינו חייב, אינו חשש בפני עצמו, שגורם לנתבע לאבד את מוחזקותו⁸. הטעם שהנתבע מאבד את מוחזקותו הוא משום שיייתכן שהוא טועה בדין ובעצם הוא חייב לשלם. לכאורה הדברים קשים, שסוף סוף זה חשש בלבד, ומדוע שלא יהיה מוחזק גם בזה (הרי אפילו אם היה טוען "שמא" היה זוכה). נראה לבאר על פי הכלל בדיני איסורים, שאין הולכים אחר החזקה במקום שאפשר לברר את הספק⁹. מכיוון שאפשר לברר בקלות האם הוא טועה או לא, ולא ייגרם לו שום הפסד אם נברר זאת, הרי שאין ללכת כאן אחר המוחזקות. על כן כל עוד לא טען הנתבע את טענתו אין לו כלל מוחזקות, ואם יתעקש לסרב לומר את טענתו יפסיד. אמנם, אם הנתבע חכם גדול, שרוב הסיכויים שאינו טועה, היה מקום לחשוב שכאן אין צורך לברר. על כן מחדש הרמב"ם, שגם כאן יש צורך לברר, כיוון שלא ייגרם לו שום הפסד בבירור זה, וכיוון שכך אינו מוחזק קודם הבירור. ייתכן, אולי, שבמקרה שאומר שיש לו סיבה למה לא יכול להסביר את דבריו, לא נוציא ממנו ממון, שהרי החשש כאן אינו שמא הוא משקר אלא רק צורך בבירור.

ג. שבועת היסת

הרא"ש (סנהדרין ג, כה) חידש בשם רב סעדיה גאון, שכאשר העידו עדים, שאמר להם שחייב כסף, וטוען טענת 'השטאה' וכדומה, צריך להישבע על כך שבועת היסת. לא מספיקה שבועה כללית שלא חייב לשלם, אלא צריך להישבע על תוכן הטענה, שהודה בשביל לשטות וכדומה. האחרונים¹⁰ הוכיחו מלשון הרמב"ם בהלכה ו שהוא חולק על דין זה: הרמב"ם התנסח "נשבע היסת שאין בידו כלום" ומשמע שמספיקה שבועה בנוסח זה. לפי ההסבר שהצענו הדין ברור – שבועה פוטרת בעיה של אמינות, אך היא אינה פוטרת בעיה של טעות. מכיוון שכל החשש הוא רק שמא הוא טועה בדין, לא יועיל להשביעו על כך.

⁸ אמנם הסמ"ע עה, א, וכן בדרישה שם, כתב שטעם זה של רמב"ם הוא לרווחא דמילתא, ובאמת עיקר הטעם הוא חשש שמשקר, אך הדברים דחוקים.

⁹ הגמרא בפסחים ד, א מסתפקת האם המשכיר בית לחברו ב"ד ניסן נחשב בחזקת בדוק, ותמהה הגמרא "למאי נפקא מינה? לישאיליה!". הוכיחו מכאן חלק מהראשונים (שו"ת הר"ן סו; ריטב"א שם) שבמקום שאפשר לברר לא סומכים על חזקות (ראה בריטב"א שם, שיש המחלקים בין סוגי חזקות שונות; ועיין באנציקלופדיה תלמודית ערך חזקה ב, ו לסיכום הדעות בעניין זה).

¹⁰ שו"ת מהרי"ט א, ע.

טענת "משטה אני בך" והצורך בטענה בשיטת הרמב"ם

ד. סידור ההלכות

הסבר זה יפתור לנו חידה סתומה אחרת בשיטת הרמב"ם. סידור ההלכות של הרמב"ם בנושא זה מעורר מחשבה. הרמב"ם חילק את ההלכות העוסקות בטענת 'השטאה' ו'השבעה' לשני פרקים. חצי מההלכות מופיעות בסוף פרק ו וחצי מההלכות מופיעות בתחילת פרק ז. ההבדל בין החצאים ברור – בפרק ו הובאו ההלכות של המודה 'דרך שיחה' ובפרק ז הובאו ההלכות של המודה 'דרך הודאה'. אלא שלא ברור מדוע חצה הרמב"ם את ההלכות באמצען ולא כלל אותן בפרק אחד.

לפי דברינו הדבר ברור – פרק ו עוסק מתחילתו בצורך לטעון טענה, ולכן הוזכר שם המודה דרך שיחה, שאף על פי שאין משמעות לעדותו של העד, בכל זאת בעל הדין חייב לטעון טענה, ואילו פרק ז עוסק במצב שיש עדות על הודאה, שם, "הרי זה עדות" (רמב"ם טוען ונטען ז, א) – יש משמעות לעדותו של העד וצריך להתמודד עם עדות זו, וממילא לא מקבלים את כל טענותיו של בעל הדין¹¹.

עוד נציין שלפי הסבר זה מובן ההבדל במיקום ההלכות בין שיטת הרמב"ם והשולחן ערוך לבין שיטת הטור. הטור ממקם הלכות אלו בעיקר בסימן לב כחלק מדיני עדות (וחוזר עליהם בקצרה בסימן פא), ואילו הרמב"ם והשולחן ערוך פוסקים אותן כחלק מדיני טוען ונטען (ברמב"ם פרקים ו-ז ובשולחן ערוך סימן פא). הטור כשיטת הרא"ש, שבדרך כלל עדי ההודאה משמעותיים וגורמים לכך שהנתבע יצטרך לטעון כנגדו, ומשום כך סידר את ההלכות כחלק מדיני עדות. אך השולחן ערוך הולך בשיטת הרמב"ם, שהצורך בטענה נובע מהתביעה כחלק מדיני טוען ונטען ואין לעדים כלל משמעות, ולכן מיקם את ההלכה בדיני טוען ונטען.

ה. השלכות להבנה זו למעשה

1. לפי הסבר זה בשיטת הרמב"ם, שכל חיוב בירור הטענות הוא מדין "צריך לברר", אם ברור לנו שהוא לא יכול להסביר את טענתו לא יצטרך לשלם.

¹¹ מעניין שהרמב"ם הזכיר את דין 'אתם עדי' רק בפרק ו – אמירת אתם עדי הופכת אמירה שנאמרה בדרך שיחה למחייבת. אולי אפשר להרחיב ולטעון שהודאה שנעשית על ידי 'אתם עדי', אף שהייתה בדרך שיחה, מחייבת, בדומה לסברת ההתחייבות של המהר"י בן לב א, יט (ודברים שבלב אינם דברים). לעומת זאת ההודאה שבפרק ז שהייתה בדרך הודאה מחייבת מדין הנאמנות כסברת הקצות (לד, ד).

2. לפי הסבר זה לשיטת הרמב"ם, שעדים שמעידים על הודאה בדרך שיחה "אין זו עדות" ואין להם משמעות, ממילא לא חייבים לשלם אם הוזמו וכן שאר הלכות עדות לא נוהגות בהם.
3. לפי הסבר זה בשיטת הרמב"ם, אין הבדל בין מקרה שיש עדים למקרה שאין עדים, וגם כשאין עדים כלל יצטרך הנתבע להסביר את טענת ההודאה של התובע.

ו. דחייה של סברת הש"ך ברמב"ם

הרמב"ם בפרק ז הלכה א חילק חילוק חשוב בסוגיית ההודאה, בין מקרה שהודה הנתבע 'דרך שיחה', שם צריך לומר "אתם עדי" על מנת להתחייב, כפי שכתבנו לעיל, לבין מקרה שהודה הנתבע 'דרך הודיה', שם גם אם לא אמר "אתם עדי" ולא היה בפני התובע נחשבת הודאתו הודאה, ולא נאמן לטעון טענת 'השטאה'. אולם טענת 'השבעה' נאמן לטעון הנתבע כשהודה שלא בפני התובע שלא בפניו, אף כשהודה הנתבע 'דרך הודייה'. בפשטות נראה מכאן, שרק כאשר התובע בפניו והודה דרך הודייה לא נאמן לטעון השבעה.

אולם, הש"ך (חושן משפט פא, לד) חידש (בניגוד לפשט דברי הרמב"ם בפרק ז הלכה א), שלשיטת הרמב"ם גם במקרה שהודה דרך שיחה, אם הודה בפני התובע לא יכול לטעון טענת השבעה. הש"ך הוכיח את חידושו ממהלך הגמרא – הגמרא הוכיחה מהמשנה שאפשר לטעון משטה, ולכן במשנה אם העד מעיד: "הוא אמר לי שאני חייב לו", לא אמר כלום. מקשה הש"ך על הוכחת הגמרא, שהרי אפשר להסביר שלא אמר כלום, מכיוון שיכול לטעון שהתכוון להשביע! אלא כנראה שבמקרה שהעד אומר שהודה בפניו לבעל דינו לא יכול לטעון להשביע, אף שהודה בדרך שיחה. זהו ההבדל בין הניסוח ברישא של המשנה "אמר לי" לבין הניסוח בסיפא "הודה לו". לאחר מכן הגמרא מדייקת מן השינוי הנוסף במשנה בין הניסוח ברישא "אמר לי" לבין הניסוח בסיפא "הודה לו", שאם רק היה אומר (בדרך שיחה) עדיין היה יכול לטעון משטה.

אלא שיש להקשות על הש"ך מדברי הרמב"ם בפרק ו הלכה ח, שם מביא הרמב"ם מספר מקרים וביניהם גם הודאה בפני התובע בדרך שיחה, ופוסק שבכל המקרים נאמן לטעון השטאה, לא היו דברים מעולם או השבעה! הש"ך עצמו (שם נב) התקשה בכך, והסביר

טענת "משטה אני בך" והצורך בטענה בשיטת הרמב"ם

שטענת השבעה שהזכיר הרמב"ם מתייחסת למקרה שהודה שלא בפניו ("לצדדין")¹². נראה שלפי ההסבר דלעיל אין צורך לחידוש זה, ואפשר להישאר עם ההבנה הפשוטה ברמב"ם, שכשאמר דרך שיחה, אך בפני התובע, נאמן לטעון טענת השבעה. קושיית הש"ך מראית הגמרא אינה קושייה לפי דרכנו, וראית הגמרא ברורה: מכיון שהמשנה אומרת: "לא אמר כלום" מדייקת הגמרא שאין שום משמעות לאמירת העד – לא כנגד טענת השטאה, לא כנגד טענת השבעה ולא כנגד טענת לא היו דברים מעולם, וכלשון הרמב"ם "אין כאן עדות". הש"ך עצמו לא היה יכול לפרש כך, שהרי לשיטתו יש משמעות לאמירת העד, שהרי אם בעל הדין לא טען לא טוענים לו, אך לפי דרכנו, שהטענה היא חלק מהחיוב הכללי של בעל הדין, ללא קשר לעדותו של העד, אפשר לפרש "לא אמר כלום" כפשוטו, כנגד כל הטענות.

סיכום

במקרה שאדם מודה שחייב סכום כסף, אף ש'הודאת בעל דין כמאה עדים', ישנן מספר טענות בהם יכול להיפטר:

א. 'טענת השטאה' – ההודאה שלי לא הייתה הודאה רצינית ואמיתית.

ב. 'טענת השבעה' – ההודאה שלי לא הייתה אמיתית ונאמרה למטרה אחרת (שלא יחשבו שאני עשיר).

ג. טענת "לא היו דברים מעולם" – לא הודיתי בכלל.

הגמרא מציינת ביחס ל'טענת השטאה' שבעל הדין חייב לטעון אותה בעצמו ובית הדין לא טוען לו טענה זו.

רוב הראשונים (בעל המאור, הרא"ש והמרדכי) פירשו שאת שאר הטענות בעל הדין אינו חייב לטעון, וממילא הסבירו שיש חיסרון ב'טענת השטאה', ולכן הוא חייב לטעון אותה בעצמו. אולם הרמב"ם חלק ופסק שאת כל הטענות בעל הדין חייב לטעון בעצמו.

במאמר זה ניסינו להראות, שגישתו של הרמב"ם היא שחיוב הטענה של בעל הדין נובע מחיוב בסיסי שיש בכל דיון על בעל הדין להסביר את דבריו. חיוב זה נובע מעצם התביעה ללא קשר לעדות על ההודאה. ממילא ברור שאין הבדל בין סוגי הטענות השונות. הצענו שטעמו של הרמב"ם ליסוד זה הוא משום שכאשר אפשר לברר את המציאות אין לסמוך על המוחזקות בחפץ.

¹² אף שהש"ך עצמו (שם יב) הקשה על פסק השולחן ערוך (חושן משפט פא, ה), שהשטאה שייכת רק כשתבעו, אך לא כשהודה מעצמו, מרמב"ם זה, וכתב נגד תירוץ הסמ"ע (שם, מז) שחילק בין המקרים בדומה לתירוץ הש"ך עצמו! הש"ך (שם נב) התייחס לנקודה זו ונדחק לחלק בין המקרים.

על פי יסוד זה הסברנו כמה פסקים של הרמב"ם :

1. רצינו להסביר את דעתו של הרמב"ם (כפי שהבינו בו חלק מהאחרונים) שאין צורך להישבע היסת על תוכן הטענה (שהרי הצורך בפירוט הטענה אינו משום חשש שקר) אלא מספיקה שבועה כללית שלא חייב לו.
2. ניסינו ליישב את מיקום וסידור הפרקים ברמב"ם. הרמב"ם חילק בין ההלכות המופיעות בפרק ו' להלכות המופיעות בפרק ז'. פרק ו' מוקדש ליסוד "הצורך בטענה" ועוסק במקרים בהם אין משמעות לעדות העד על הודאת בעל הדין, וכל הצורך בטענת בעל הדין נובע מעצם התביעה. ואילו פרק ז' עוסק במקרים בהם יש משמעות לעדות העד על הודאת בעל הדין, וממילא חלק מטענות בעל הדין אינן מתקבלות.
3. הצענו לדחות את קושיית הש"ך ואת מסקנתו הדחוקה ברמב"ם. הש"ך התקשה בהוכחת הגמרא מהמשנה, שיש מקום לטענת "משטה" על פי דרכו של הרמב"ם, וחידש משום כך שלשיטת הרמב"ם אף המודה דרך שיחה בפני התובע אינו נאמן לטעון טענת "השבעה", אף שלא משמע כן מלשון הרמב"ם. על פי היסוד שבארנו ברורה הוכחת הגמרא מלשון המשנה "לא אמר כלום" ונאמן בכל טענה ואין צורך לחדש חידושים בשיטת הרמב"ם.

עוד השלכות לחידוש זה ברמב"ם למעשה הם :

1. שהנתבע צריך לברר את טענתו גם ללא עדים.
2. דיני עדות לא שייכים בעדים המעידים על הודאה בדרך שיחה שהרי "אין עדותם עדות".
3. הנתבע לא צריך לברר את דבריו אם ברור לנו שהוא אינו יכול לעשות זאת.

יש לציין, שעל עצם החידוש בשיטת הרמב"ם עמדו כבר רבים, ועיקר מטרנתנו הייתה להראות את הקישור שלו לסוגיית טענות "השטאה והשבעה" ואולי לעמוד על מקורו של יסוד זה. נחתום בתפילת "השיבה שופטינו כבראשונה" כחלק מהמהלך בדרך לגאולה השלימה.